

Császárok, mesteremberek és mártírok városa - Szófia az írástudók Pop Peyo és Matthew Grammaticus

Helyszín: a szófiai Szent Szófia-templom

Senad Emra

A nem nyelvtani kategóriája hiányzik a magyar nyelvből. Nálunk a városnevek nem rendelkeznek általános meghatározással, de ha egy város szép, akkor egy hölgy képében gondolunk rá. A magyar fülnek a bolgár főváros neve kivételesen szépnek, bájosnak, bájosnak és nőiesnek hangzik, hiszen tudjuk, hogy az európai nyelvekben a Szófia női személynév. Szófia nemcsak Bulgária egyik legrégebbi városa, hanem Európa egyik első városa is. Rendkívül kedvező természeti adottságok tették vonzóvá a helyet a letelepedés számára, ami a terület több mint öt évezredes folyamatos lakottságához vezetett. A távoli múltban a szófiai mező egy édesvízi tó volt, amely összegyűjtötte a környező hegyi folyók vizét. Idővel a tó az Iskar-szurdokon keresztül lecsapolt, és alja termékeny síksággá vált. E folyamat eredményeként homokteraszok alakultak ki, amelyek maradványai ma is láthatók a városi domborzatban. A környező hegyeket sűrű ősi erdők borították, amelyek szintén vonzották a korai telepeseket. Azokban a korokban, amikor a vadászat és a halászat volt a fő megélhetési forrás, az ilyen erőforrások rendelkezésre állása kulcsfontosságú volt. Emellett a település fejlődésében kulcsszerepet játszottak a környék ásványvízforrásai, amelyek évezredek óta körülöttük tartották az élet központját. A legjelentősebb tényező azonban, amely Szófiát fontos történelmi központtá tette, stratégiai elhelyezkedése volt. Az Európát Ázsiával összekötő kulcsfontosságú kereskedelmi és katonai útvonalak a városon keresztül haladtak - Közép-Európából Belgrádon - Szófián - Plovdivon - Konstantinápolyon keresztül, és onnan az ázsiai kontinensre. Szófia a Dunával, az Égei-tengerrel és az Adriai-tengerrel is kapcsolatban állt, így a gazdasági és kulturális kölcsönhatások fontos központjává vált. A rómaiak által Serdica néven ismert város már az újkor kezdetén fontos közigazgatási központként honosodott meg, és ezt a szerepét történelme során mindvégig megtartotta. A régészeti leletek a mezőgazdaság fejlődéséről tanúskodnak, beleértve a gabonatermesztést, a szőlőtermesztést és a gyümölcsfák termesztését. A szarvasmarha-tenyésztés is jól fejlett. Magában a városban különböző mesterségek virágoztak, mint például a kőművesség, a téglagyártás, a kőművesség, a szövés, a kovácmesterség és a fazekasság. Az építkezés különösen magas színvonalon folyt - Serdicát már a 2. század végén hatalmas erődfallal vették körül, amelyet többször átépítettek és megerősítettek, és amely több mint tizenkét évszázadon át védte a várost. A jó infrastruktúrának köszönhetően a várost erős és kényelmes utak kötik össze. Ezek mentén pihenő- és lóváltó állomásokat építettek, és különleges, feliratos oszlopok jelezték a birodalom különböző pontjainak távolságát. A római források a város nevét Serdica néven adják meg. Serdica egyik legfigyelemreméltóbb városi komplexuma a thermae volt - nagyméretű nyilvános fürdők, különböző helyiségekkel, amelyekben meleg és hideg fürdők, izzasztás és pihenés folyt. A szabad polgárok órákat töltöttek bennük, élvezve a kényelmet és a társasági életet. Galerius római császár (250-311) nevéhez fűződik Serdica története. Az ő vezetése alatt született meg a kereszténység története szempontjából igen fontos szöveg, amely a „Tolerancia-ediktum” néven maradt ismeretes. Galerius császár, akinek Serdicában volt a rezidenciája, 311. április 30-án adta ki az ediktumot, amely véget vetett a keresztények elleni üldözéseknek, jogot adott nekik a szabad vallásgyakorlásra, imaházaik újjáépítésére és istentiszteletek végzésére, imádkozva a császár egészségéért, az állam javáért és önmagukért, „hogy mindenfelől mindenütt, mindenütt sértetlenül megmaradjon az állam, és ők békében élhessenek a helyükön”. Ezen ediktum alapján két évvel később Konstantin császár kihirdette az úgynevezett milánói ediktumot. Úgy tartják, hogy ez megalapozta a kereszténység felemelkedését a világban, egyenrangú vallássá nyilvánítva azt a Római Birodalmon belül, majd később hivatalos államvallássá (Скар 2008, 189-197. o.). A Tolerancia-ediktum ma négy nyelven olvasható a régi Szent Szophia-templom előtt, a nyelvek latin, görög, angol és bolgár. A világtörténelem egy másik fontos császára is szorosan kötődik Szófiához. I. Nagy Konstantin (Flavius Valerius Aurelius Constantinus) a 3. század 70-80-as éveiben született Naissosban (ma Nis, Szerbia). Constantius Chlorus, a Nyugatrómai Birodalom későbbi császára és első felesége, Helena (250 körül - 330 körül) fia volt. Konstantint 306.

július 25-én a németországi Trierben császárrá kiáltották ki, és haláláig a Római Birodalom nagy részén uralkodott. A milánói ediktummal legalizálta a kereszténységet a birodalomban, és 325-ben összehívta az első nikaiai ökumenikus zsinatot. Ő volt a Bizánci Birodalom alapítója, az „Új Róma” - a 330-ban fővárossá kikiáltott Konstantinápoly - építője és az első keresztény császár. Nagy Konstantin kiváló hadvezér volt, de törvényhozó is, számos törvényt hozott az egyház javára, a szegények és a gyámoltalanok védelmére, a gladiátorviadatok és a keresztre feszítés eltörlésére, a korrupció és a hatalommal való visszaélés ellen stb. A császár számos templomot építtetett, például a trieri bazilikát, a betlehemi Születés templomát, a jeruzsálemi Szent Sír templomot, a szófiai Szent György-templomot, a Rotundát, a Szent György-templomot. A hagyomány szerint édesanyját, Helenát bízta meg azzal a feladattal, hogy menjen Jeruzsálembe, ahol 326-ban felfedezte a Szent Sírt és a Szent Keresztet. Közel 80 éves korában Helena a zarándoklat szent ereklyével tért vissza Rómába, és fia karjaiban halt meg. Nagy Konstantin nemcsak Rómából és Bizánctól irányította a birodalmat, hanem Szófiából is, amelyről azt mondta: „Serdica az én Rómám” (Вачкова 2012, 67-87. o.). Meghalt 337. május 22-én Nikomédiában. Kívánsága szerint a konstantinápolyi Szent Apostolok templomának narthexájában temették el. A keresztény hithez való hozzájárulásuk miatt az egyház Konstantin és édesanyja, Heléna egyenjogú apostoli szentekké nyilvánította, és május 21-én tiszteleg emlékük előtt. Szófia római kori építészeti emlékei közül a legjobb állapotban fennmaradt a Szent György-rotunda, amely az elnökség udvarán található. A 4. században épült épület monumentalitásával, szimmetriájával és kecses építészeti formájával nyűgöz le. Mivel a Rotunda a hivatalos kereszténységre való áttérés előtt épült, az épület eredeti rendeltetését még nem ismerjük. Lehet, hogy római fürdőnek vagy nyilvános kultuszépületnek épült. A késő antik épületet, amelyet később Szent György-templomnak neveztek el, és a tőle keletre lévő épületet, amelynek maradványai a Sheraton Hotel udvarán találhatóak. Valószínű, hogy 343-ban itt ülésezett a híres szerdahelyi egyházi zsinat, amelyen 170 püspök vett részt az akkori keresztény világ minden részéből. Az oszmán invázió után a rotundát mecsetté alakították át (Филов 1921, 183-197. o.) De a korszak legfigyelemreméltóbb műemléke, amely a mai napig fennmaradt, a Szent Szófia-templom”. Évszázadokon át magasan a város fölé magasodott, a nekropolisz közepén, és impozáns sziluettje uralta a környező területet. A mai Szent Szófia-templom helyén már a 4. században állt egy kis egyhajós templom. Belsejét sokszínű mozaikkal burkolták. Különösen érdekes a templom oltárrészének mozaikja. Stilizált fákat és madarakat ábrázol. A kis templom elpusztulása után egy nagyobbat emeltek a helyére, amely valószínűleg a hun betörések során pusztult el. Ennek padlózata pedig színes mozaik, a díszítések nagy gazdagságával és változatosságával. Nagy töredékei a mai napig megmaradtak a jelenleg folyó konzerválási munkálatok során. A templomot a látogatók számára hozzáférhetővé teszik. Az épületet a mai formájában az 5. század végén vagy a 6. században építették. Építése Serdica utolsó virágzásának korához, a kora bizánci korszakhoz köthető. A Szent Szófia” építészeti stílusa egy háromhajós, kereszt alakú, kupolás bazilika. A felszabadulás után részben helyreállított jelenlegi megjelenése nem teljesen felel meg az eredeti megjelenésének. Szépsége a formák és a térfogatok harmonikus kombinációjának köszönhető. A második bolgár állam idején a „Szent Szófia” metropolitatemplom volt, és itt működött a papság iskolája. A belső teret akkoriban kifestették, de ezek a freskók nem maradtak fenn. A templomban nemes keresztényeket temettek el (Чилингиров 2013, 18-57. o.). Ma a kripta látogatható, ahol a korai keresztény temetkezések freskói és mozaikjai láthatók. A Szent Szophia-templom előcsarnokában bolgár és magyar nyelvű felirattal ellátott emléktábla emlékezik Szent Szophia napjára. Ivan Rilski október 19., mint a bolgár-magyar barátság napja. A kereszténység egyetemes története szempontjából a város különösen jelentős az itt összehívott egyházi zsinat miatt. 343-ban a zsinaton a kereszténység virágkora Serdicában gyűlt össze, hogy az ariánus vitában sorsdöntő döntést hozzon. A mai Szófia területén összegyűlt püspökök száma mind a keleti, mind a nyugati egyházakból valóban lenyűgöző, és elmondható, hogy a zsinat idején, 343 őszén. Serdica a világ szellemi fővárosává vált. Bár az egyháztörténelemben a szerdahelyi zsinat helyi és nem ökumenikus zsinatnak számít, szimbolikus értéke örökre megmarad a helyi keresztények emlékezetében. Érdemes azt is kiemelni, hogy a városok közül, amelyekben a kereszténységgel kapcsolatos ókeresztény sorsdöntő döntések születtek - Nicaea, Serdica, Jeruzsálem, Efezus, Konstantinápoly -, ma csak Serdica városa fekszik egy keresztény állam határain belül. Üdvözljük ingyenes online fordítóprogramunkban. Fejlett fordítóeszközünk neurális hálózatot és natura.

A várost 809-811-ben, Krum kán uralkodása idején csatolták a bolgár államhoz, három évszázaddal korábban pedig a környező területet szlávok népesítették be. A Serdika névben egy metafora révén alakult ki a szláv neve Sredets, amely a népi etimológiában közép - közepén fekvő város - jelentésű. A keleti bolgár királyság 971-es bukása után. Sredets rövid ideig a bolgár pátriárkátus központja volt, később Ohridba költözött. Szredec volt annak az uralkodócsaládnak a szülőhelye, amely a nyugat-bolgár területeket egészen a Bizánc által 1018-ban történt végső hódításukig uralta. Szredec uralkodója a despota Miklós volt, akinek négy fia, Sámuel, Mózes, Áron és Dávid osztozott a szabad bolgár földeken. A bizánci szerzők a város nevét Triaditsa néven adják vissza. A 10. században az első bolgár remete szerzetes, Szent Iván Rilski ereklyéi. A szent ereklyéit egy kolostorban helyezték el, amely valahol a mai Pirotska utcában, a szófiai zsinagóga mögött állt. A bizánci uralom idején, a 11-12. században Szredec az alárendelt Bulgária közigazgatási központja és egy herceg rezidenciája volt (Златарски 1934, 14-15. o.). Ebben az időszakban I. Komnénosz Mánuel bizánci császár (1143 - 1180) többször tartózkodott a városban, ahol enyhülést és gyógyulást kapott fájdalmaira. Szkilitsza György bizánci méltóságot ideiglenesen Szredec kormányzójává nevezték ki, ahol szintén gyógyulást kapott reumatikus fájdalmaiból. Ehhez kétségtelenül hozzájárultak a meleg ásványvízforrások. Skilitsa a gyógyulást Rilai Szent Iván ereklyéinek csodálatos hatásának tulajdonította. Ettől a szerzőtől maradt ránk a szent görög nyelven írt, hosszú életrajza (Дуйчев 1947, 54-63. o.). A szent ereklyéi 1183-ig maradtak, amikor a magyarok a Duna-parti püspöki központba, Esztergom városába vitték őket. Az ereklyék három évig Magyarországon maradtak, de aztán visszatértek Szredecbe. Nem sokkal később a fővárosba, Tarnovo városába kerültek. Szredec kulturális jelentőségét a Második Bolgár Királyság idején gyönyörűen illusztrálja az ebben az időszakban épült 30 kolostor. A kolostorok a Szófia-mező hegyeinek lábánál helyezkednek el, széles gyűrűt alkotva a város körül. Ennek a gyűrűnek a része a leghíresebb freskóiról híres Boyana templom. A 14. század vége felé a Sredets helyett a Szófia név került használatba. Szófia korai felfedezője A. „Egy 1376-os dubrovniki feljegyzésben fordul elő a Sophia név. A Sophia nevet a nép valószínűleg már jóval korábban is használta, de az írásos dokumentumokban csak később jelent meg. Ez a jelenség minden olyan településre jellemző, amely megváltoztatta a nevét. Mindazok, akik foglalkoztak a Szofia név kérdésével, arra a meggyőződésre jutottak, hogy ez a név a szép és nagy Szent Szofia-templommal áll összefüggésben. Szófia” (Иширков 1912, 11. o.). A várost 1382-ben az oszmánok hódították meg. Egy évtizeden belül a többi bolgár föld és a szomszédos országok is elestek utána. Az oszmán hódítás után kezdetben általános pusztulás következett a bolgár földeken. Szófia eleste azonban nem volt olyan katasztrofális magára a város életére nézve. A hódítással megnyílt az út a Nyugat-Balkán és Közép-Európa felé, amelyről a hódítók álmodtak. A szultán nagyra értékelte a fekvést, és nem sokkal a hódítás után az oszmán közigazgatást Plovdivból Szófiába helyezték át. Ez a választás előre meghatározta a város további fejlődését, és az oszmán hatalom köz- és közigazgatási hivatalai itt összpontosultak. A város az oszmán hadsereg fontos helyőrségi központja is lett. Ez a helyzet kedvező feltételeket teremtett az oszmán hódítás pusztításainak leküzdéséhez. A szófiai keresztényeknek ritka lehetőségük nyílt a viszonylag békés városi és gazdasági életre azáltal, hogy részt vettek az oszmán hadsereg szükségleteit kiszolgáló különböző szakmákban. Ez a népesség bizonyos adózási szabadságokat és kiváltságokat élvezett. A helyzet még gazdasági növekedésre és a városi keresztény lakosság számának növekedésére is utal. A virágzóan mondható mesterségek között mindenekelőtt a különböző bőrműves mesterségek szerepelnek, amelyek a kantár, a nyereg, a samara stb. készítéséhez kapcsolódnak. valamint a patkók, kengyelek, fegyverek pengéinek, különféle ács- és mezőgazdasági szerszámok készítéséhez kapcsolódó kovácmesterségek. Emellett olyan mesterségek is kialakultak, mint a kötélkészítés, a malomipar, a fazekasság, az aranyművesség stb. A cserzőmesterség kézművesei még azt is elérték, hogy az oszmánok engedélyezzék egy új templom építését, amely ma Szent Petka Samardzija néven ismert. Az ilyen kedvező földrajzi és gazdasági helyzet befolyásolta a keresztény lakosság általános lelki állapotát. Szófia a Balkán más részeiről érkező kiváló és tehetséges kézművesek vonzáskörzetévé vált. A 16. század elején Kratovói György aranyműves telepedett le Szófiában. Mivel képzett mesteremberként nagy tekintélynek örvendett, a helyi muszlimok elszántan igyekeztek rábeszélni, hogy térjen át az iszlámra. György elutasította az iszlámra való áttérést, és megragadta az alkalmat, hogy a kereszténységet hirdesse maguk között a muszlimok között. Merész állításai miatt bíróság elé állítják,

ahol vallási vitára kerül sor, amelynek George a győztese. Végül halálra ítélik és mártírhaltal, 1515-ben máglyán égetik el. Az a hely, ahol György aranyművest elégették, a Szent Szófia-templom falai mellett található (Vazov sírja mellett). Nem sokkal e halála után az egyház kanonizálást hajtott végre, és szentként ismerte el, Novi Szófia Szent György néven, emlékét február 11-én ünneplik. Életrajzának szerzője a szófia Pop Peyo író. Érdekesség, hogy a hagiográfus és a szent kortársak és közeli munkatársak voltak. Peyo pápa Szent György lelki mentora, közeli barátja és vértanúja volt, sőt a hagiográfia egyik hőse (Иванова 1986, 291-308. o.). Az aranyműves György sorsa 40 év után megismétlődik egy másik szófia kézműves - a cipész Nikola - sorsával. Janinában született, Szófiába érkezett, ahol feleséget vett, gyorsan megbecsült mesteremberré vált a városi társadalomban. Közös kézműves érdeklődés alapján kommunikált a muszlimokkal, akiket bevezetett a cipésmesterségbe. A mesterségén keresztül szoros kapcsolatba került a muszlimokkal. Miklós nem fél megosztani egy közös étkezést azokkal, akiket kiképez. Meghívják egy lakomára, amelyen a muszlimok csendes borral lakomáznak vele, és miután szándékosan leitatják, akarata ellenére körülmetélik. Egyik évben Nicholas titokban kereszténynek vallja magát, a muszlimok pedig sajátjuknak hiszik. Krisztus feltámadásának ünnepén nyilvánosan kereszténynek vallja magát, ami a muszlimokat bosszantja. Ezt követően bíróság elé állították, és Szófia polgárai előtt halálra kövezték (Иванова 1986, 308-375. o.). Nikola temetkezési helye a Tri Kladentsi településen volt, török nevén Yuc Bunar, ma a Pirotska és Opalchenska utcák kereszteződésében. Mártíromsága után hamarosan szentté avatták. Novi Szófia-i Szent Miklós emlékét május 17-én ünneplik. Életrajzírója Matej Gramatik, aki Peyo pápához hasonlóan vértanúja és lelki mentora volt a szentnek. Szófia Szent Miklós életrajza a legterjedelmesebb életrajz az egész bolgár középkori irodalomban. Ebben találunk beszámolókat Konstantin császárról, a szerdahelyi zsinatról és Szent Szofia ereklyéinek tartózkodásáról. Rilai Iván. Mindez azt mutatja, hogy a városnak saját egyháztörténeti emlékezete és folytonossága van. Ebből a hagiográfiából idézzük Szófia fekvésének rövid, de nagyon értékes és a korban ritka szép leírását: „E város körül magas hegyek is vannak. Körül van véve velük, mint egy erőddel, és bőségesen öntözik az onnan folyó friss vizek. Sok friss levegő is van, különösen aratás idején; ez csodálatosan lehűti a fülledt terhet, és minden élőlénytől elűzi a betegségek nagy baját. De dicsőséges hegyeinek lábánál a hideg vizek mellett, mint mondták, forró vizek is bőségesen folynak. Sokszor azok, akiket különböző szenvedések nyomasztanak, Krisztus kegyelme által megszabadulnak azáltal, hogy megmerítkeznek bennük. És nem kevés más hasonlót is találisz, ha van időd mélyen belenézni. Ilyen ez a helység, és szívében a dicsőséges és méltó Szofia városa. E város pompájának, mint már említettük, nem tudunk igazságot tenni. Szófia nincs messze, úgyszólván a nagy Európa határain belül” (<https://chitanka.info/text/16250-mychenie-na-nikola-novi-sofijski> 06. 02. 2025). A szófia mártíromságok mint a XVI. század eseményei nagyon is azonosak egymással. Mindkét szent származásánál fogva kívülálló volt a városban, mindketten letelepedett iparosok voltak, mindkettőjüket oszmán bíróság elé állították, és mindketten szoros kapcsolatban álltak hagiográfusaikkal. Kétségtelen, hogy a középkori hagiográfia műfajának sablonos követelményei befolyásolják a Novi Szófia-i Szent György és Novi Szófia-i Szent Miklós hagiográfiái közötti hasonlóságokat. Kétségtelen, hogy a középkori hagiográfia műfajának sablonos követelményei befolyásolják a Novi Szófia Szent György és Novi Szófia Szent Miklós hagiográfiái közötti hasonlóságokat. De összegezhetjük, hogy a bolgár XVI. században, néhány önmagukban szerencsétlen, de hősi eseményen keresztül, Szófia városa a két írástudó irodalmi munkásságán keresztül erősítette a keresztény emlékezetet. Közvetett módon a máglya, amelyen Georgi aranyművest elégették, és a fűzfa, amelyre Nikola cipészt kötözték, hogy megkövezzék, kapcsolatot teremt a bolgár emlékezetben Vaszil Levszki akasztófájával. Bulgária felszabadulása után Szófiát választották Bulgária fővárosának. Az érvek között, amelyek alapján ezt a várost választották fővárosnak, a stratégiai fekvés mellett kulturális és történelmi értékét is figyelembe vették, amely számos történelmi topikban jut kifejezésre. Rilai Iván; a szófia kolostorhálózat; a szófia mártírok és Levszki temetkezési helye.

Вачкова В. Сердика е моят Рим. София, 2012.

Герчева Г. Император Константин I Велики (306-337) и християнството. В: , Късноримският кастел Ковачевско кале и българските земи през IV-VI век. София 2023, с. 185-225.

- Дуйчев Ив. Рилският светец и неговата обител. София, 1947, фототипно издание от 1990.
- Златарски В. История II. София., 1934.
- Иванова К. Стара българска литература. Т. IV. Житиеписни творби. София, 1986.
- Иширков А. Град София през XVI век. С., 1912.
- Скар К. Хроника на римските императори. София, 2008.
- Филов Б. Разкопки в църквата на Св. Георги в София - Отпечатък от Годишника на Нар. музей в София за 1921 г.
- Чилингиров А. Софийската „Света София“ и нейните изследвания. София, 2013.